

Nr 48.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 30 maj 1947 dagtecknad proposition, nr 314, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att *dels* medgiva, att riksbanken må för tiden från och med den 1 juli 1947 till och med den 30 juni 1948 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, då förhållandena därtill giva anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar, *dels ock* förklara, att från riksdagens sida icke föreligger hinder för riksbanken att med stöd av 10 § valutaförordningen och efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t rekvirera utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren under nr 362 av herr *Domö* och den andra inom andra kammaren under nr 522 av herrar *Ljungqvist* och *Ljungberg*, i vilka motioner hemställles, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 314 endast måtte förklara, att från riksdagens sida icke föreligger hinder för riksbanken att med stöd av 10 § valutaförordningen den 25 februari 1940 (nr 97) och efter särskilt förordnande av Kungl. Maj:t rekvirera utländska betalningsmedel och utländska banktillgodohavanden, samt att vad i övrigt andra stycket i propositionens hemställan omfattar icke måtte föranleda något riksdagens yttrande.

Beträffande motiveringen för de sålunda framlagda förslagen får utskottet hänvisa till propositionen och motionerna.

Utskottets yttrande.

De oroande utvecklingstendenser och de svårigheter för penningpolitiken och den ekonomiska politiken överhuvud, som utskottet i fjol hade anledning varna för, ge sig i dag tillkänna med en styrka, som ställer statsmakterna inför allvarliga problem. Även om den faktiska prisutvecklingen i stort sett kunnat behärskas och vårt läge härutinnan ter sig förmånligt i jämförelse med förhållandena i andra länder, medför den på det ekonomiska livets flesta områden framträdande spänningen mellan stigande köpkraft och be-

gränsad tillgång på varor och tjänster ett tryck uppåt på pris- och lönenivån. I den mån trycket genom priskontrollen hindras slå igenom i öppen prisstegring, tager sig spänningen i stället uttryck i andra, lika litet önskvärda företeelser, såsom förskjutningar mot dyrare kvaliteter, omläggning av produktionen mot tillverkningar med större vinstmarginaler, på lång sikt icke räntabla investeringar etc., allt resulterande i en snedvridning av produktionen med därav följande sänkning av produktiviteten. Ett utslag av den bristande ekonomiska jämvikten inom landet — och samtidigt det mest akuta av dagens problem — är vidare den sedan i höstas fortgående valutautströmningen. För att denna utveckling i tid skall brytas och de penningvårdande myndigheterna skola kunna fullfölja sin huvuduppgift att stabilisera penningvärdet, måste tydligen den samhällsekonomiska balansen snarast möjligt återställas. Med den tillspetsning av läget, som inträtt, bör man härvid enligt utskottets mening icke väja för åtgärder, som eljest skulle framstå såsom mindre tilltalande. Dylika åtgärder komma lättare att godtagas, där est allmänheten oförbehållsamt göres underkunnig om vad situationen kräver.

När utskottet sålunda finner det ofrånkomligt, att åtgärder vidtagas i syfte att återställa den inre och yttre jämvikten, vill utskottet därmed icke göra gällande, att en nedskrivning av kronans yttre värde under förhandenvärande omständigheter bör komma till stånd. En depreciering av kronan skulle med säkerhet avsevärt försämra den inre balansen utan att samtidigt påtagligt förbättra den yttre balansen. Såsom bankofullmäktige med instämmande av chefen för finansdepartementet påvisat, utövar en växelkursändring vid nu rådande inre köpkrafts- och utbudsförhållanden icke något större inflytande på exportens eller importens volym. Härav följer också, att den sedan hösten 1946 pågående valutautströmningen icke i och för sig kan i någon högre grad tillskrivas den i juli förra året företagna apprecieringen, lika litet som en depreciering nu skulle vara ägnad att väsentligt förbättra handelsbalansen.

En förändring av växelkurserna får i rådande situation följaktligen närmast betraktas såsom ett medel att höja eller sänka import- och exportvarornas priser. Redan år 1944 gav utskottet sin anslutning till ett av chefen för finansdepartementet gjort uttalande, att en justering av växelkurserna borde tillgripas för den händelse Sverige skulle utsättas för ett kraftigare inflytande i depressiv eller inflatorisk riktning från utlandet. Genom beslutet i juli 1946 att höja kronans yttre värde mildrades de inflatoriska inflytandena utifrån. De skäl, som då förestavade detta beslut, äro alltjämt för handen. En höjning nu av växelkurserna skulle leda till en stegring av import- och exportpriserna och därmed även försvåra strävandena att stabilisera den inhemska prisnivån.

Om tanken på en växelkursändring såsom medel att vinna en lättnad på valutafronten alltså måste avvisas, få ansträngningarna desto starkare inriktas på att anpassa betalningsbalansens huvudposter, importen och exporten, till varandra. Det är härvid angeläget, att exportleveranserna i största

möjliga utsträckning tillföra vårt land utländska valutor och icke avräknas mot till förfogande ställda krediter. Ur denna synpunkt vill utskottet understryka departementschefens uttalande, att någon ökning av vår kreditgivning till utlandet icke bör komma till stånd.

Även om det icke kan anses helt uteslutet, att en omsvängning av valutarelserna kommer att inträda inom en icke alltför avlägsen framtid, anser utskottet i likhet med fullmäktige och departementschefen, att det kan bli nödvändigt att temporärt skärpa importregleringen och vidtaga särskilda exportstegrande åtgärder utöver dem som redan vidtagits. Eftersom valuta-utflödet till stor del är att hänföra till den allmänna spänningen mellan efterfrågan och tillgång, måste dock de åtgärder, vilka syfta till att skapa en bestående balans i betalningsförhållandet till utlandet, grundas på de faktorer, som äro bestämmande för den samhällsekonomiska balansen.

Villkoret för att jämvikt skall uppnås inom landet är främst, att pris-, löne- och vinstförhållandena stabiliseras. Härigenom hejdas köpkraftsunderlagets tillväxt, samtidigt som kostnadsstegringen begränsas. Utskottet har upprepade gånger framhållit det ömsesidiga samband, som föreligger mellan pris- och lönepolitiken, samt varnat för konsekvenserna av en prisuppdrivande lönestegring. I dagens läge är en sådan varning särskilt befogad.

För att skapa nödigt underlag för en politik, som syftar till återhållsamhet på pris- och löneområdet, måste nuvarande stora efterfrågan på material och arbetskraft beskäras. I detta hänseende vill utskottet i likhet med bankofullmäktige särskilt peka på den högt uppdrivna investeringsverksamheten. För att åstadkomma en avspänning på arbets- och varumarknaden är det enligt utskottets mening nödvändigt att utan uppskov företaga en kraftig nedskärning av byggnads- och anläggningsverksamheten, i den mån icke fråga är om absolut trängande behov. Härvid kan bostadsbyggandet icke lämnas utanför, även om undantag måhända får göras för vissa industriorter. Det synes utskottet, att de olägenheter, som måste bli förknippade med något års försening av bostadsprogrammets genomförande, mer än väl komma att uppvägas av de fördelar för stabiliseringspolitiken, som därigenom skulle ernås.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla vikten av återhållsamhet i nuvarande läge beträffande principbeslut om anläggningar som icke äro avsedda att påbörjas omedelbart. Ett principbeslut utlöser nämligen genast sekundära verkningar på den berörda orten, med resultat att material och arbetskraft redan före byggnadstiden bindas vid orten.

I nära samband med frågan om en begränsning av investeringsverksamheten står frågan om en allmän räntehöjning som ett led i de inflationsbekämpande åtgärderna. Efter ingående prövning av frågan ha fullmäktige icke funnit skäl föreligga för att i nuvarande läge vidtaga en räntehöjning. Chefen för finansdepartementet har anslutit sig till denna ståndpunkt. Såvitt utskottet kunnat finna, skulle en räntehöjning av den begränsande omfattning, som varit ifrågasatt, inom investeringsområdet få sin väsentligaste effekt på det redan starkt reglerade bostadsbyggandet. I själva verket skulle en räntehöj-

ning för närvarande vara berättigad endast i den mån man avsåge att helt slopa det regleringssystem, som uppbyggts inom bostadspolitiken. En räntehöjning kan i övrigt befaras komma att motverka stabiliseringssträvandena genom att öka kostnadstrycket.

Det är av stor betydelse att även i fortsättningen en sådan penningpolitik bedrivs att på penning- och kapitalmarknaden icke en känsla av penningriklighet framkallas eller vidmakthålles. En viss penningknapphet i kreditinstituten kan nämligen utöva en hälsosamt återhållande inverkan på en del av den enskilda investeringen. Riksbankens operationer i marknaden böra avpassas med hänsyn härtill. Trots att ett intimt samband råder mellan dessa operationer och ränteutvecklingen synes ej f. n. anledning finnas att genomföra eller medge en höjning av räntenivån.

Vid sidan av den förordade kraftiga investeringsbegränsningen böra enligt utskottets mening statsmakterna och de kommunala organen medverka till den ekonomiska avspänningen genom en återhållsam utgiftspolitik. Såsom bankofullmäktige framhållit, få utgiftsbegränsningarna sitt fulla värde först om de resultera i budgetöverskott. Utskottet förutsätter, att höstens statliga budgetarbete inriktas på att ernå största möjliga överskott i driftbudgeten och största möjliga begränsning av anslagen till statliga kapitalinvesteringar.

I nuvarande knapphetsläge är det av största vikt, att allmänheten i möjligaste mån begränsar sin efterfrågan på varor. Det måste därför hälsas med tillfredsställelse, att regeringen såsom ett led i strävandena att bevara penningvärdet planerar åtgärder för ökning av sparatet.

De synpunkter som utskottet nu anfört i anledning av propositionen överensstämma i allt väsentligt med det ekonomiska program, som regeringen offentliggjort efter propositionens avlämnande. Utskottet kan därför ansluta sig till riktlinjerna i detta program.

Mot det i propositionen framlagda förslaget om fortsatt befrielse för riksbanken från sedelinlösningsskyldigheten har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Vad angår departementschefens anmälan av bankofullmäktiges framställning om ytterligare provisorisk utvidgning av sedelutgivningsrätten vill utskottet erinra, att framställningen betingas av guld-kassans minskning i samband med valutautflödet. Sedelreservens nedgång är under sådana förhållanden en följd av valuta-reservens avtappning. Båda företeelserna äro att betrakta som symptom på den bristande samhällsekonomin i landet. Med hänsyn härtill och då utskottet i sitt den 22 april 1947 avgivna utlåtande nr 32 framfört vissa önskemål om sedelutgivningsrättens reglering för framtiden, föranleder den gjorda anmälan icke vidare uttalanden från utskottets sida.

Kungl. Maj:t har slutligen i förevarande proposition underställt riksdagens prövning frågan om bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva riksbanken att med stöd av 10 § valutaförordningen rekvirera utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper. Med hänsyn till att

valutasituationen måhända kan utvecklas på ett sådant sätt, att det blir ofrånkomligt att tillgripa hembudsförfarande eller rekvisition beträffande svenska tillgångar i utlandet, får utskottet tillstyrka, att såsom en beredskapsåtgärd Kungl. Maj:t utrustas med det begärda bemyndigandet. Att såsom i motionerna ifrågasatts begränsa bemyndigandet till att omfatta endast vissa slag av nämnda tillgångar, synes utskottet icke böra ifrågakomma. Utskottet får alltså tillstyrka bifall till propositionen jämväl i nu förevarande del.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen, med avslag å motionerna I: 362 och II: 522, må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 19 juni 1947.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Friggeråker, Petersson i Karlskrona, Fahlander, Andersson i Tidaholm, Nordenson, Grym och Persson i Älvdalsåsen;

från andra kammaren: herrar Svedman, Mattsson, Fröderberg, Sundberg, von Seth, Nilsson i Landskrona, Svensson i Alingsås och Molander.

Reservationer:

- 1) av herrar *Friggeråker* och *Mattsson*, vilka ansett, att femte stycket å s. 4, vilket börjar med »De synpunkter, som utskottet nu anfört», bort utgå;
- 2) av herrar *Petersson* i Karlskrona och *Fröderberg*, vilka ansett,
 - a) att den mening i andra stycket å s. 2, som börjar med »En depreciering av kronan», bort utgå;
 - b) att den mening i sista raden å s. 3, som börjar med »I själva verket», och den därpå följande meningen bort utgå;
 - c) att tredje stycket å s. 4 bort erhålla följande formulering: »Vid sidan av — — — återhållsam utgiftspolitik. Såsom bankofullmäktige framhållit,

är det önskvärt att utgiftsbegränsningarna resultera i ett budgetöverskott av sådan art, att det medför en reduktion av den enskilda efterfrågan. Utskottet förutsätter att höstens statliga budgetarbete inriktas såväl på att ernå ett sådant överskott i följande års driftbudget som även på att en sträng begränsning av kapitalbudgetens anslag till statliga kapitalinvesteringar åstadkommes»;

d) att fjärde stycket å s. 4 bort erhålla följande lydelse: »I nuvarande knapphetsläge är det av största vikt, att allmänheten i möjligaste mån begränsar sin efterfrågan på varor. Ett omfattande sparande är erforderligt för att ur allmänna synpunkter önskvärda investeringar skola kunna åstadkommas utan att ett inflationstryck framkallas eller skärpes. Det framstår därför som en angelägenhet av största vikt, att hela den ekonomiska politiken lägges så till rätta, att förutsättningar skapas för sparviljans vidmakthållande och stärkande. Speciella åtgärder för ökning av sparandet böra övervägas.»;

e) samt att femte stycket å s. 4, vilket börjar med »De synpunkter, som utskottet nu anfört», bort utgå;

3) av herrar *Nordenson*, *Svedman* och *von Seth*.